

RAUTAKAUTISTA ASUTUSTA ETSIMÄSSÄ

ASKOLAN ASUTUSHISTORIAA PAIKANNIMISTÖN VALOSSA

 anhan Uudenmaan maakunnan¹ pohjoisosa, rannikon ruotsalaisen uudisasutuksen ja keskiaikaisen Hämeen linnaläänin väliin jäänyt kapea kaistale »ei kenenkään maata» on asutushistoriallisesti erittäin mielenkiintoista aluetta. On oletettu, että koko Uudenmaan rannikko Hämeen rajoille saakka olisi ollut autiona ruotsalaisten tulon asti ja että hämäläiset olisivat asuttaneet tuon suomalaiskaistaleen vasta ruotsalaisen uudisasutuksen yhteydessä tai sen jälkeen 1200- ja 1300-luvuilla.²

Erityisen kiinnostavia ovat vanhan sisämaahan johtavan vesireitin varrella olevat alueet, nykyisen Porvoonjoen rannoille syntynyt suomalaisasutus. Milloin vakituinen asutus on muodostunut, mistä mahdollinen uudisasutus on tullut? Varsinainen tutkimusalueeni Askola on Porvoonjokilaaksossa noin 20 kilometriä nykyisestä merenrannasta pohjoiseen. Askolan asutushistoriaa tarkasteltaessa on kuitenkin otettava huomioon asutuskehitys koko itäisellä Uudellamaalla. Vesireitin lisäksi Askolan kautta on kulkenut vanha kauppatie sisämaasta jokisuun kaupankäyntikeskuksiin, ensin Saksalaan³ ja sittemmin Porvoon

¹ Uudellamaalla on ollut oma maakuntasinettinsä jo Pähkinäsaaren rauhanteon aikoihin vuonna 1323. Julius Ailion (1917: 107) mukaan maakunnan on täytynyt olla jo sitä ennen oma hallinnollinen kokonaisuutensa.

² Asutuksen alkuperää koskevista käsityksistä tarkemmin luvussa Asutuksen lähtöalueista s. 424–426.

³ Kylän nimen *Saksala* on oletettu viittaavan kauppapaikkaan, saksojen asuinpaikkaan, vrt. *kauppasaksa*, *kamasaksa* 'kauppias, kulkukauppias'. Tätä teoriaa on kuitenkin kritisoitu arkeologisten löytöjen vähyyden takia (esim. Masonen 1989: 160). Sieltä on kuitenkin yksi kaupankäyntiin mahdollisesti liittyvä kätkölöytö, noin tusina pitkulaisia rautaisia nuolenkärkiä (Edgren 1996: 105). Saksalaan perustettiin myös kuninkaankartano, joka lienee sijainnut nykyisen Strömbergin kartanon kohdalla.

kaupunkiin. Porvoonjoen ja Hämeeseen johtavan maantien liikenteestä on mahdollisten haittojen lisäksi varmasti ollut myös hyötyä, ja väylien hallinnasta on ollut mielekästä pitää kiinni.⁴ Jokisuussa on voinut olla kaupankäyntiin liittyvä pääteasema tai etuvartio: esihistoriallisella ajalla mahdollisesti Askola, Vanhamoisio ja Saksala, historiallisella ajalla Porvoon kaupunki. Porvoonjoen merkitystä sekä strategisena että kaupankäynnin mahdollistavana kulkureittinä todistaneet myös linnoituksen ja Suomen toiseksi vanhimman kaupungin perustaminen tämän entisen Savijoen⁵ suuhun. Miksi näin merkittävien kulkureittien varrella ei olisi ollut vakituista asutusta ja mahdollisesti myös varustuksia jo ennen Porvoon kaupungin perustamista ja ruotsalaisten uudisasukkaiden tuloa?

Ruotsin kruunun Itämeri-politiikkaan kuului myös Itä-Uudenmaan rannikon asuttaminen kruunulle uskollisella väestöllä. Miksi ruotsalainen uudisasutus tuli alueelle huomattavasti myöhemmin kuin Länsi-Uudellemaalle? Miksei se myöskään levinnyt sisemäs Porvoonjoen varteen? Eljas Orrman on otaksunut, että ruotsalaisten etenemisen pysäytti jäykkä, peltoviljelyyn heikosti soveltuva, savikkoinen maaperä. Hän olettaa Itä-Uudenmaan sisäosien olleen jokisuun ja rannikon asuttamisen aikoihin 1200-luvulla vailla kiinteää asutusta ja liittää alueelta tehtyjen siitepölytutkimusten tulokset kaukokaskiin. (Orrman 1999: 379–381.) Hiekkaisia joenrantarinteitä on kuitenkin koko Porvoonjoen pituudelta⁶, eikä maaperän soveltuvuus peltoviljelyyn voine muutenkaan yksin selittää alueen soveltuvuutta pysyvään asutukseen. Jo rannikon kivikautista, kalastuksella ja metsästyksellä elänyttä asutusta on pidetty vakiintuneena, paikalleen asettuneena, koska asukkaat kykenivät hankkimaan elantonsa ympäri vuoden toisin kuin sisämaan pyynnistä elänyt väki, joka noudatti vuotuisikiertoa (Edgren 1992: 35–37; Salo 1997: 1–2).

Porvoonjokilaakson yhtäjaksoisen asutuksen ikää arvioitaessa asiakirjoista ei ole apua. Varhaisimmat maininnat kylistä ovat asiakirjoissa vasta 1300-luvulta, mutta tuolloin asutus on ollut jo vakiintunutta. Vanhin nykyistä Askolan aluetta koskeva merkintä on vuodelta 1363, jolloin Suomen vouti Narve Ingvaldsson luovutti Turun tuomiokirkolle Nietoosassa Porvoon pitäjässä olleen maatilansa (*Nieto*; FMU I: 294). Vuosilta 1380 ja 1383 on maininnat Monninkylän ja Kaarenkylän välisistä rajoista ja kalavesistä (*Karsby, Mondby*, rajapaikat *Sijuenåija, Heinsohals* ja *Jonabergh*; lisäksi *Walckijerffui*; FMU I: 381, 387). Seuraavat asiakirjamaininnat ovat vasta 1500-luvulta, kylistä ensimmäisinä Huuvari *Hof-fuarbøle* vuodelta 1525 ja Nalkkila *Nalkill* vuodelta 1526 (Hausen 1920: 11–19). Asiakirjamainintojen perusteella ainakin 1300-luvun alkupuolella on Askolassa ollut kiinteää kyläasutusta, joten vakituisen asutuksen synty on ajoitettava viimeistään 1200-luvun loppupuoliskolle (Laurinmäki 1957: 53). Myös 1500-luvun veroluetteloiden mainittujen talojen lukumäärä osoittaa, että vakituinen asutus on syntynyt ennen 1300-lukua. Esimerkiksi Monninkylässä on vuonna 1560 kaikkiaan kaksikymmentäkahdeksan verota-

⁴On esitetty, että vuonna 1311 novgorodilaiset olisivat menneet Porvoonjokea myöten ryöstöretkelle Hämeeseen tai että jokilaakso olisi ainakin ryöstetty tuon retken yhteydessä. Ailio pitää Porvoonjokea novgorodilaisessa kronikassa mainittuna Kauppiasjokena. (Ailio 1917: 62–72.)

⁵Pukkilan pitäjän ja kappeliseurakunnan vanha nimi kirkon sijaintipaikan mukaan. Martti Saariston (1985: 6, 48, 50, 117, 123) mukaan Savijoen kylä, jonka nimeen pitäjän ja seurakunnan nimi perustuu, on saanut nimensä pienestä ojasta, joka laskee kylän läpi Porvoonjokeen. Pitäisin kylänimen todennäköisempänä selityksenä kuitenkin sen läpi virtaavan valtävylän vanhaa nimeä. Kylän vanha keskus sijaitsee Porvoonjoen rantapenkereellä, ja joen vesi on ajoittain erittäin savista. Savijokeksi on toki voitu kutsua myös tätä pienempää kylän läpi virtavaa vesijuoksua.

⁶Porvoonjokilaakson kivikautiset asuinpaikat sijaitsivat juuri puhdashiekkaisilla joenrantailla.

loa⁷ ja vanhassa Nalkkilan kylässä on yhtä monta kuin nykyisinkin: kahdeksan taloa⁸. (Jutikkala ym. 1973: 184.)

Mielestäni on ilmeistä, että Uudenmaan suomalaisalueet olivat asutettuja jo ennen ruotsalaisen uudisasutuksen tuloa. Ruotsalaisasutus asetui Itä-Uudenmaan rannikollakin harvahkon mutta selvästi varhaisemman suomalaisasutuksen sekaan. Tästä todistavat ensisijaisesti ruotsinkielisen alueen runsaat suomalaisperäiset lainanimet. Turunmaan saariston suomalaista lainanimistöä tutkineen Ritva Liisa Pitkäsen mukaan nimistön lainautuminen vaatii elävän kaksikielisyuden eli paikallaan asuvan vakiintuneen käyttäjäkunnan, joka on rauhanomaisessa, kiinteässä yhteydessä lainaajaväestöön (Pitkänen 1985: 352–353). Lainanimistön perusteella vakiintunutta suomalaisasutusta on ollut Porvoon edustan saaristossakin⁹, missä se on myöhemmin sulautunut ruotsalaisväestöön. Porvoonjoen rantamaat Saksalan vanhasta kauppapaikasta ja kuninkaankartanosta pohjoiseen olivat jo verraten tiheästi suomalaisten asuttamia. *Hattulan* (nykyinen *Strömberg*), *Teisalan*, *Kallolan*, *Kerkkoon* ja *Henttalan* kylät ja yksinäistalot Porvoon entisen maalaiskunnan pohjoisosissa sekä ylempänä joki-varressa sijaitsevat Askolan ja Pukkilan kylät ovat olleet vanhaa suomalaisaluetta, kuten myös mahdollisesti *Vanhamoisio*, *Kaarenkylä* ja *Tuorila*. *Kialan* ja *Hornhattulan* yksinäistalot aivan Porvoon kaupungin kupeessa lienevät olleet suomalaisen asuttamia, samoin *Finnby*¹⁰ Porvoonjoen itäpuolella. Vanhan kielirajan eteläpuolella ainakin *Tolkisten* ja *Tarkkisten*¹¹ alueet ovat saaneet suomenkieliset nimensä jo ennen ruotsalaisasutuksen tuloa.

ARKEOLOGISET TODISTEET ESIHISTORIALLISESTA ASUTUKSESTA

Askolasta on löydetty jälkiä Suomen vanhimmasta asutuskaudesta, Suomusjärven kulttuurista. Merenranta oli varhaisella kivikaudella Askolan Vakkolassa Vakkolankosken kohdalla noin 20 kilometriä nykyistä merenrantaa pohjoisempana. Kalastuksesta ja hylkeenpyynnistä elantonsa saanut varhainen väestö asetui asumaan aivan veden äärelle. Tämän kaikkein vanhimman asutuskauden, aikaisemmin löytöalueensa mukaan Askolakulttuuriksi kutsutun kauden säilyneet jäänteet ovat pääasiassa pieniä kvartsiesineitä (nuo-

⁷ Monninkylän suuri talomäärä voi selittyä vanhuuden lisäksi myös nopealla uudisasutuksella. Siitä on siis ehtinyt muodostua kylä ennen nimen vakiintumista. Monninkylä sijaitsee lisäksi vanhan Hämeeseen johtavan maantien varrella eikä jokivarressa, niin kuin oletettavasti vanhimmat kylät Askola, Nalkkila ja Vakkola. Muut suomenkieliset kylät ovat nimen perusteella syntyneet yhden talon ympärille (*Askola*, *Nalkkila*, *Vakkola*) tai ennestään nimetylle alueelle (*Korttia*, *Puhar-Onkimaa*, *Vahijärvi* [kylännimi luontonimestä]). Kylän synty-tapa näkynee myös nimen rakenteessa.

⁸ Nalkkilan taloluvun stabiilius voi selittyä jaettavissa olevalla peltomäärällä. Kaikki käypä peltoala lienee otettu käyttöön jo varhain, eikä siitä ole riittänyt enää uusille tulijoille. Kylän metsäalueet ovat kallioisia.

⁹ Esimerkiksi saarenimi *Emäsalo* ja lahdennimiin perustuvat kylännimet *Seitlax*, *Pirlax* ja *Vålax*.

¹⁰ *Finn*-alkuisten nimien lisäksi itäisen Uudenmaan ruotsalaisalueilla on paljon *Tavast*- ja *Finn*-nimet paikannimiä, joihin yleensä vedotaan Itä-Uudenmaan asutushistoriaa selvitettäessä. *Tavast*- ja *Finn*-nimet voivat viitata suomenkielisen väestön hämäläiseen ja varsinaissuomalaiseen alkuperään. Porvoon seudun ruotsalaismurteissa *tavast* on kuitenkin tarkoittanut suomea puhuvaa väestöä yleensä samalla tavoin kuin *finn*. (Vendell 1906: 1007.)

¹¹ Suomalaisnimistä erityisesti *Kiala* ja *Tarkkinen* ovat mielenkiintoisia asutuksia myös niminsä alkuperän kannalta. Molemmissa on taustalla todennäköisesti itäiseen, ortodoksiseen uskoon liittyvä henkilönimi *Malakias* tai *Aristarkos*.

lenkärkiä, kaapimia ym). Maankohoamiskronologian perusteella vanhin asuinpaikka Koppinkallio on Ancyclusjärveä vanhempi, noin vuodelta 7000 eKr.¹² Nykyisin Suomensjärven kulttuurin osaksi luetulla Askola-kulttuurilla on nähty yhtäläisyyksiä pohjoisen Kom-san kulttuurin kanssa. On oletettu, että ne olisivat saman, Länsi-Euroopasta Jäämerta kohti pyrkineen pyyntikulttuurin haarautumia. (Huurre 1995: 14–17, 40, 234–235; 1998: 48, 91.)

Arkeologisen materiaalin perusteella Askolan asutus jatkuu koko kivikauden ajan. Varmoja asuinpaikkoja on inventoitu noin 80, suurin osa Porvoonjoen varressa Vakkolan, Askolan, Nalkkilan ja Onkimaan kylien alueella. Näistä viimeisimmät on inventoitu keväällä 1999. Ainakin yhdellä kivikautisella asuinpaikalla Nalkkilan Ruoksmaalla asutus on jatkunut katkeamatta vielä pronssikaudelle, jopa rautakaudelle saakka. Pronssikaudelta tunnetaan lisäksi joitakin hautaröykkiöitä ja hajalöytöjä, rautakaudelta Ruoksmaan asuinpaikan keramiikan, rautaisen poranterän ja nuolenkärjen lisäksi vain hajalöytöjä. (Pohjakallio 1971; Laurinmäki 1957: 34–37; Museoviraston arkeologin Petro Pesosen suullinen tiedonanto syksyllä 1999.)

Uudenmaan rautakautisten löytöjen vähyden vuoksi on oletettu, että koko Etelä-Suomen rannikko olisi ollut ilman vakituista asutusta nuoremmalta roomalaiskaudelta (200–400 jKr.) tai kansainvaellusajalta (400–500 jKr.) ruotsalaisten maahanmuuttoon asti. Itä-Uudenmaan kalmistot jäävät pois käytöstä, eikä asuinpaikkoja tunneta. (Salo 1997: 2–3; Huurre 1995: 158.) Syynä on pidetty niin ilmaston viilenemistä, maanpinnan kohoamisesta seurannutta merenlahden kuivumista, kalastusmahdollisuuksien vähenemistä, alueen joutumista etelästä tulleiden virolaisten valtaan kuin viikinkien idänretkien aiheuttamia levottomia oloja rannikon tuntumassakin. (Solantie 1992: 5; Laurinmäki 1957: 30; Hiltunen 1986: 3; Salo 1984: 175; Huurre 1995: 158.) Rannikkoasutuksen mahdolliseen taantumiseen on etsitty myös luonnollisia syitä. Pohjanmaalla asutustyhjiön syyksi on esitetty maankohoamista, jonka soistamat matalat rannat ovat olleet asuinkelvottomia (Salo 1997: 3–4). Askolassa maankohoamisella ei ole ollut merkitystä enää kivikauden jälkeen. Uudenmaan sisäosien maaperä on pääosin jäykkää glasiaalisavea, mikä Orrmanin mukaan osoittaa alueen olleen vielä keskiajan alussakin viljelykseen kelpaamatonta ja siten myös vakituisesti asumattomaa (Orrman 1999: 377). Mikään näistä syistä ei mielestäni riitä selittämään taloudellisesti ja strategisesti tärkeän alueen autioitumista useiksi vuosisadoiksi. Tanskalaisen kuninkaan Valdemar II:n matkakertomuksen mukaan viikinkien idäntiekin on kulkenut Etelä-Suomen rannikkoa pitkin ainoastaan Porkkalanniemeen saakka ja siitä Rääveliini eli Tallinnaan (FMU I: 41–42). Rikkonaisuudessaan ja kivikkoisuudessaan itäisen Uudenmaan rannikko on ollut hankala purjehtia. Itään päin viikingit ovat todennäköisesti jatkaneet Viron pohjoisrannikkoa seuraillen.

Arkeologisia viitteitä tuosta rautakautisesta asutuksesta on kuitenkin olemassa. Ruoksmaan mahdollisen asuinpaikan lisäksi Onkimaan kylässä on useita uhrikiviä, joiden ajoitus on epävarma. Ne liittyvät pakanalliseen uskomusmaailmaan ja pyhiin paikkoihin. Mitä todennäköisimmin rautakautisen väestön tai eränkävijöiden uskontoon liittyvät uhrikivet sijaitsevat Hiirkosken¹³ pohjoispuolella Porvoonjoen ja hämäläisten majavajokena tunne-

¹² Käytetty ajoitus on konventionaalinen, kalibroimattomiin vuosiin perustuva.

¹³ Hiirkosken länsipuolella kohoavan Hiirkoskenkallion seinämässä on kämmenenmuotoinen, toistaiseksi tutkimaton punainen väriläiskä, joka voisi viitata seudun kivikautiseen uhripaikkaluonteeseen jo kivikaudella.

tun Piurujoen ~ Piurunjoen yhtymäkohdassa (*piuru* < mr. *bjur 'majava').

Uhrkivistä koilliseen Nalkkilan Ruoksmaalla on todettu esineetön ruumiskalmisto, jossa arvellaan olevan toistasataa hautaa noin 1 000 neliömetrin alalla. Vainajat on haudattu pää pohjoista kohti ilman koristeita, pelkät syrjittäin ladotut laakakivet sivuilla sekä rinnan kohdalla päällekkäin kolme pyöreää kiveä. Kalmiston ikää on ollut vaikea määrittellä. Sitä on pidetty varhaiskeskiaikaisena, mahdollisesti kristillisenä kyläkalmistona, mutta lähistöltä tehtyjen esinelöytöjen mukaan se on ajoitettu myöhäisrautakautiseksi. Askolan Ruoksmaan kalmistomäen perusteella Huurre pitää jopa koko Uudenmaan asutustyhjiötä virheellisenä käsityksenä. (Laurinmäki 1957: 37–38; Huurre 1995: 159.)

Vaikka Askolasta ei olekaan löytynyt Ruoksmaan lisäksi yhtään rautakautista asuinpaikkaa, alueen rautakautista asutusta voitaneen silti pitää varmana. Lounais-Suomen rautakautisilla asuinpaikoilla asutus on usein jatkunut yhtäjaksoisena historialliselle ajalle saakka, joten nuo asuinpaikat lienevät sijainneet Askolassakin nykyisen asutuksen sijoilla. Toisaalta rautakautista asutusta ei toistaiseksi ole edes etsitty. Askolan arkeologiset inventoinnit ovat tähän mennessä keskittyneet alueen kivilautisen asutuksen selvittämiseen (Pohjakallio 1971; Museoviraston arkeologin Petro Pesosen suullinen tiedonanto syyskuu 1999).

ONOMASTISET TODISTEET MAHDOLLISESTA ASUTUSJATKUMOSTA

Askolan nimistö on pääosin perusrakennetyypistä. Suuressa osassa nimistä ei ole tapahtunut minkäänlaisia rakennemuutoksia, mikä osoittaisi nimien kuluneen tai muuttuneen aikojen kuluessa, eikä niihin juurikaan sisälly asutushistoriallisesti mielenkiintoista muuta paikannimistöä. Tällaisen kielellisesti melko ongelmattoman nimistön ikääminen on vaikeaa eikä siitä ole hyötyä alueen varhaisen historian selvittämisessä. Vanhimmat omaperäiset nimet saattavat olla usein sisällöllisesti läpinäkyviä, sillä niihin sisältyvät sana-ainekset ovat voineet olla samanasuisina käytössä jo tuhansiakin vuosia (Häkkinen 1996:171). Eräät Askolan nimet selittyvätkin vasta kivilaudelle ajoittuvien rantaviivojen mukaan (esimerkiksi Nalkkilan *Takaniemi* on 30 metriä merenpinnan yläpuolella ja Nalkkilan *Valkamaa*¹⁴ 50–55 metriä merenpinnan yläpuolella). Nimien selittäminen vaatisi siten suomea puhuneen väestön olleen alueella jatkuvasti jo mesoliittiselta kivilaudelta lähtien.

Säilyneen paikannimistön perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että tutkimani alueen nimiperinne on voinut jossain vaiheessa joko katketa tai ohentua jonkinasteisen asutuskatkon takia. Kivilautisesta tai pronssikautisesta väestöstä ei näytä jääneen selvästi osoitettavia merkkejä Askolan paikannimistöön. Täysin hämärtyneitä paikannimiä ei juuri ole, ja tärkeiden luonnonpaikkojen nykyiset nimet vaikuttavat selvästi nuorilta. Alueen suurimmat järvet ovat saaneet nykyiset nimensä rannoille syntyneen keskiaikaisen asutuksen mukaan tai niiden nimet ovat leksikaalisesti asutushistorialliseen vertailuun sopimatto-

¹⁴ Kahden nimioppaan (HL 1922, HL 1957) mukaan *Valkamaa* on saanut nimensä paikalla olleen venevalkaman mukaan.

mia; tällaisia ovat esimerkiksi *Tiiläänjärvi*¹⁵ ja *Särkijärvi*¹⁶.

Pitäjän läpi virtaava vesireittikin on saanut nykyisen nimensä keskiajalla perustetun Porvoon kaupungin mukaan. Porvoonjoen aikaisemmista nimistä on esitetty useita arvailuja. Esitetyistä nimistä ainakin osaa voinee pitää joenjuoksun eri osien vanhoina niminä: *Hankaanjoki*¹⁷, *Kugginjoki* < *Kuggå*¹⁸, *Kauppiasjoki*¹⁹, *Nietjoki* ~ *Neitjoki*²⁰, *Savijoki*²¹.

Askolan paikannimistössä on uniikinimiä, joille ei ole löytynyt vastineita muualta Suomesta, vaikka niiden alkuperä viittaakin kotoiseen tai ainakin kotoistuneeseen alkuperään. Erityisen paljon tällaista nimistöä näyttää olevan soiden nimissä: *Vajakkasuo*, *Joukkasuo*, *Heissuo*, *Mylläissuo*, *Paaraisuo*. Useissa uniikkeissa nimissä saattaa piillä eräomistuksiin tai varhaisiin asuttajiin liittyvää henkilönnimistöä: *Mäittälä*, *Ruoksmaa* < *Ruokostenmaa, *Huiskaissuo* < *Huiskaistensuo (vrt. *Huiskainensuo). *Joukkasuo* sisältänee harvinaisen ’joutsenta’ merkitsevän sanan.²² Uniikinimissäkään ei kuitenkaan ole *Imatran* ja *Päijänteen* kaltaista täysin hämärtyntä materiaalia, jota voisi pitää todella vanhana.

Vanhinta ajoitettavissa olevaa nimistöä ovat Askolan Monninkylän *Toriseva*-niminen pelto ja sen lähellä oleva *Torisevankoski*. Tämä partisiippinimityyppi on Kiviniemen (1971: 62–65, 266) mukaan ollut produktiivinen varsin vähän aikaa noin 800 jKr. Tämä yksittäinen partisiippinimi ei kuitenkaan riittäne todistamaan Monninkylän pysyvän asutuksen rautakautisuutta: nimi on voinut syntyä myös hämäläisten erämiesten kulkureitin varrelle. Kylännimi *Monninkylä* itsessään viittaa vahvasti Hämeeseen ja hämäläislähtöiseen asutukseen.²³ Laurinmäen (1957: 50–62) mukaan Monninkylä on asutettu viimeistään 1200-luvulla.

UHRILEHTO, KÄRÄJÄPAIKKA JA LINNOITUS

Askolan asutusjatkumoa tarkastellessa yksi alue nousee selvästi esiin juuri nimistönsä takia. Huolimatta rautakautisten asutuslöytöjen vähyydestä paikannimistö osoittaa selvästi Askolan, Nalkkilan ja Onkimaan kylät alueen rautakautiseksi keskuksiksi, jossa olivat niin

¹⁵ Järvi on saanut nimensä sen rannalla olevan Tiilään kylän mukaan. Suomenkielinen kylännimi *Tiilää* tulee ruotsinkielisestä nimestä *Stigsböle*. *Tiilää* ja sen naapurikylät *Särkijärvi*, *Juornaankylä* (< *Jordansböle*) ja *Huuvari* (< *Hovardböle*) ovat Askolan itäpuolen vanhaa ruotsalaisaluetta. Kylien synty liittyyne rannikon ruotsalaiseen uudisasutukseen. 1600-luvulla ne läänitettiin ruotsinkieliselle aatelistolle. Itäosien asutushistoriasta ks. Kartano 1984.

¹⁶ *Särkijärvi* esiintyy Askolassa nykyisin vain kylännimenä kunnan vanhastaan ruotsinkielisellä puolella. Samannimistä järveä ei tunneta. Koska suomenkielinen vesistönimi on säilynyt kylännimessä, sen on täytynyt olla järven tai mahdollisesti asutuksen nimenä jo ennen ruotsalaisten tuloa.

¹⁷ Vilkuna 1972: 232.

¹⁸ Lehtinen 1950: 30; Jaakkola 1954: 182.

¹⁹ Jaakkola 1954: 184–185.

²⁰ Mahdollisesti myöhäinen, kansanetymologinen tulkinta, joka perustuu Nietoon kylän nimeen. Nietoon kylän kohdalla joen rannalla on *Nietjoki*-niminen asumus. *Nietoonjoki* mainitaan kuitenkin vuonna 1380 rajapaikkana; siinä yhteydessä nimellä tarkoitettaneen Porvoonjokea (FMU I: 381).

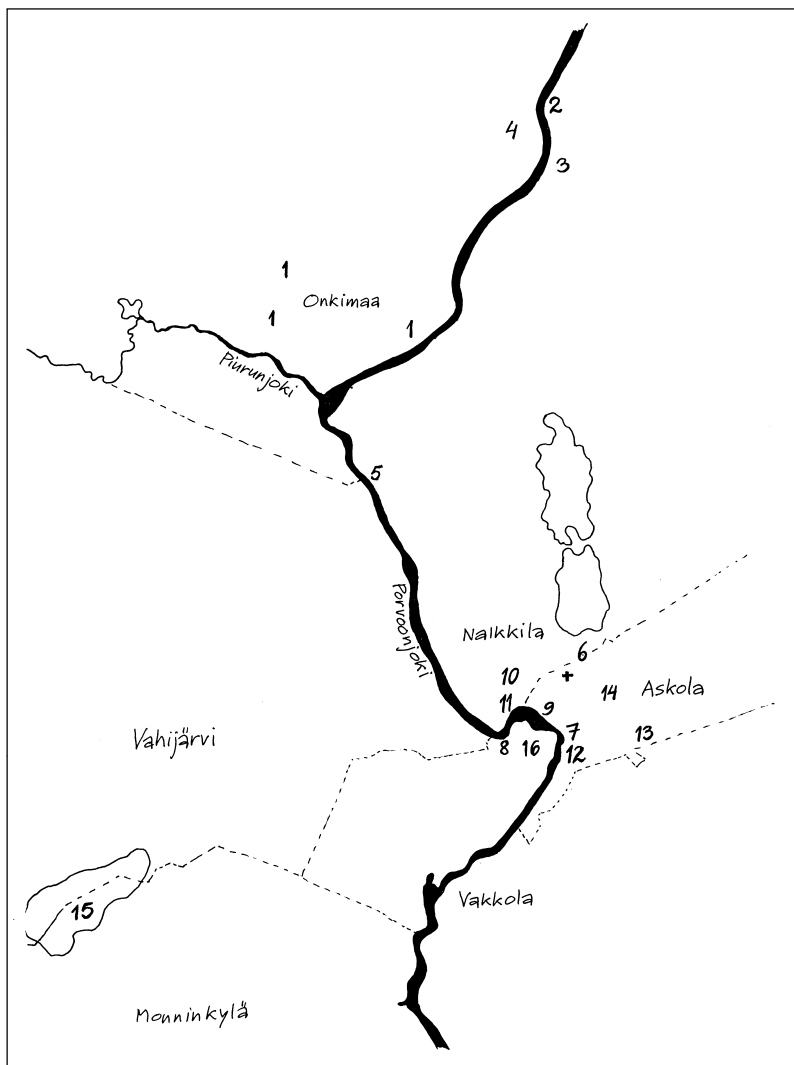
²¹ *Savijoki* on Porvoonjoen yläjuoksulla olevan Pukkilan pitäjän aikaisempi nimi.

²² *Joukka*-sanankäytöstä ei kuitenkaan ole tietoja Suomen murteiden sana-arkistossa eikä sanan merkitystä tunneta Askolan Nalkkilassa.

²³ *Monni*-asutusnimien levikki on selvästi hämäläinen: niitä esiintyy Hausjärvellä, Janakkalassa, Lohjalla, Renkossa ja Riihimäellä. Nimien taustalla on mahdollisesti pakanuuden aikainen henkilönnimi *Monni* tai skandinaavinen miehennimi *Måns* (vrt. Monninkylän kantatalo nro 1 *Monsala*).

▷

hiisi eli uhrilehto, käräjäpaikka kuin suojavarustuskin. Kylät sijaitsivat peräkkäin Porvoonjoen rannalla: Askolan pieni kylä eli nykyinen kirkonkylä on joessa olevan jyrkän mutkan itäpuolella, Nalkkilan vanha kyläpaikka suojaisella alueella mutkan takana sen pohjoispuolella ja Onkimaa Porvoonjoen ja Piurunjoen yhtymäkohdassa kahden edellisen luoteispuolella.

Kartta 1. Rautakautisen Askolan keskus

1 Uhrivä	9 Linnansuvanto ~ Linnanlahti
2 Ilmarinkoski	10 Etu-Linna ja Taka-Linna
3 Ruokmaan kalmistomäki	11 Linnan kantatalon vanha talonpaikka
4 Onkimaan hiisi, <i>Hiirenmäki</i>	12 pappila, entinen Borgin kantatalo
5 Nalkkilan hiisi, <i>Hiirkoski</i>	13 <i>Porinkallio</i>
6 Käräjäkivi	14 <i>Porinpelto</i>
7 Huvimäki	15 <i>Vahijärvi</i>
8 <i>Linnankoski</i>	16 mahdollinen muinaislinnan paikka

Itämerensuomalaista *hiisi*-sanuetta tutkinut Mauno Koski mainitsee Askolan Onkimaan paikkanimiä, joiden perusteella alueella on sijainnut hiisi eli pakanallinen uhrilehto (*Hiirenmäki ~ Hiirenkallio, Hiirenpelto, Hiirenoja, Hiirensaari*). Askolan murteessa dentaalispirantin jatkaja on *r*, joten nimet voidaan rekonstruoida asuun **Hiiden-*. Koski ajoittaa Onkimaan hiiden rautakaudelle. (Koski 1967: 134, 182.) Onkimaan hiisi sijaitsee Porvoonjoen länsirannalla Ilmarinkosken eteläpuolella vastapäätä Ruokmaan myöhäisrautakautista kalmistoa. Porvoonjoen alajuoksulla noin 2,5 kilometriä siitä etelään on toinen **Hiiden-*pesye: *Hiirkoski* ja sen länsipuolella *Hiirkoskenkallio* ja eteläpuolella *Hiirkoskenpelto* (isonjaon kartoissa rinnakkaisnimenä *Hiiri*). Paikkakunnalla on vielä elävänä perimätieto, jonka mukaan hiidet eli jättiläiset ovat pitäneet hallussaan Hiirkosken ja Valkamaan välisiä alueita eli juuri näiden kahden hiiden väliä uhrikivien lähiympäristössä (maanviljelijä Arne Leiramon suullinen tiedonanto toukokuussa 1999).

Nalkkilan ja Askolan kylien rajalla, soranotoista pahasti kärsineen Tokeenmäen päällä, on vielä pari vuosikymmentä sitten ollut siirtolohkare, jonka nimi oli *Kärjäkivi*. Soranoton yhteydessä kivi on räjäytetty eikä sitä mainita Museoviraston inventointiluettelossa vuodelta 1971. *Kärjäkivi* on sijainnut Franssilan talon maalla aivan Nalkkilan ja Askolan kylien rajalla lähellä nykyistä kirkonpaikkaa. (Emäntä Helvi Franssilan suullinen tiedonanto toukokuussa 1999²⁴; Pohjakallio 1971.)

Nimi ja seudulla elävä perimätieto kärjäpaikasta viittavat rautakautiseen pitäjälaitokseen ja sen perusteella myös pysyvään, organisoituneeseen asutukseen (vrt. Salo 1997: 25). Kärjäkiven paikka on lisäksi aivan nykyisen kirkkomaan vieressä, historiallisena aikana kirkon haltuun siirtyneillä mailla. Kirkon paikkaa on usein kummasteltu, sijaitseehan se edelleen suhteellisen harvaan asutussa kylässä kaukana nykyisistä pääkulkureiteistä (Laurinmäki 1957: 240; Saaristo 1985: 63). Paikan valinta vanhan kokoontumispaikan läheisyydestä vesireitin varrelta lienee kuitenkin perusteltua. Alueen vanhaan yhteiskäyttöön viittaa myös sen joutuminen kirkon haltuun. Iältään *Kärjäkivi*-nimen täytyy olla vähintään rautakautinen, sillä historiallisena aikana Askola on luettu Porvoon linnaläänin alaisuuteen, eikä siellä enää ole ollut omaa pitäjä- tai kärjälaitosta. Sittemmin pitäjänkokouksia on pidetty samalla alueella: todennäköisesti jo 1600-luvulta lähtien on Askolan kirkossa pidetty askolalaisten omia pitäjänkokouksia, vaikka oma kunta perustettiin vasta 1800-luvun lopulla (Laurinmäki 1957: 157, 159).

Askolassa on myös vanhoja, vähintään 1500-luvulta periytyviä *Linna-* ja *Borg-*nimiä, jotka viittaavat jonkinlaiseen muinaislinnaan joko Nalkkilan tai Askolan kylän alueella. Askolan Nalkian [!] muinaislinna mainitaan Appelgrenin luettelossa tutkimattomana muinaislinnana (Appelgren 1891: 84). Appelgren viittaa Nalkkilan muinaislinnan yhteydessä Reinholmin linnaluettelossa mainittuun *Linnamäkeen*. En ole kuitenkaan löytänyt Reinholmin käsikirjoituksesta tällaista viittausta: sen sijaan siinä on maininta *Linnavuoresta* Nahkealan [!] kylässä Askolan kappelissa Porvoon pitäjässä (Reinholm 1868: 224). Mitään linnavarustuksia Nalkkilan kylästä ei ole löydetty eivätkä vanhat paikkakuntalaisetkaan enää muista *Linna-*nimiä selittäviä tarinoita. Säilyneiden paikkanimien perusteella linnaa, linnoitusta tai ainakin jyrkkärinteistä kalliota olisi etsittävä Nalkkilan ja Askolan kylien rajamailta, Porvoonjoen mutkan tienoilta.²⁵

²⁴ Kirjoittajan toukokuussa 1999 siirtolohkareiden nimiä kysellessä tallentama spontaani tiedonanto.

²⁵ Granlundin (1956: 68) mukaan osa Uudenmaan *borg-*nimistä voidaan yhdistää korkeisiin, jyrkkärinteisiin kallioihin, joilla ei ole puolustuslaitteiden jäänteitä.

Juuri ennen joenmutkaa, Borgin talon eli nykyisen pappilan pohjoispuolella on jyrkkäreunainen *Huvimäki*, jonka huipulle on 1800-luvun lopulla rakennettu katettu huvimaja. Huvimajan jäänteiden alla on kiveystä, joka kuulune vanhempaan rakennelmaan. Lisäksi jyrkkärinteistä mäkeä on pengerrytetty ja kivetty lähes joka puolelta. Laurinmäki tarkoittaa juuri tätä maankohoumaa kirjoittaessaan Askolan linnasta (1957: 62). Mäki on kuitenkin liian pieni varsinaiseksi linnanpaikaksi. Sen sijainti strategisesti hyvällä paikalla juuri ennen Porvoonjoen mutkaa ja rinteiden jyrkkyys puoltavat sitä muinaiseksi vartiopaikaksi. Museoviraston inventointikertomuksessa vuodelta 1971 tästä mäestä ei ole mitään mainintaa eikä Askolan kivikautta keväällä 1999 inventoinut Petro Pesonen ollut kiinnittänyt huomiota mäen rinteisiin siellä käydessään (Pohjakallio 1971; Petro Pesosen suullinen tiedonanto syksyllä 1999). Mäkeä voitaneen kuitenkin tutkimattomanakin pitää todennäköisenä vartiovuorena. Myös *Vartioispelto* Korttialla, Porvoonjoen yläjuoksulla viittaa järjestäytyneeseen hälytysjärjestelmään (Laurinmäki 1957: 62).

Muinaislinnatutkija, arkeologi Veli-Pekka Suhosen mukaan varsinainen linna on melko varmasti sijainnut joen länsipuolella Askolan kylän kohdalla Porvoonjoen mutkan muodostamassa niemessä.²⁶ Nykyisin omakotitalontontteina oleva alue on tätä kirjoitettaessa edelleen inventoimatta, mutta maaston muotojen perusteella pyöreämuotoinen, alhaalta loivarinteinen niemi on Suhosen mukaan mitä klassisin paikka myöhäisen rautakauden tai varhaisen keskiajan linnoitukselle. Maastonmuodoiltaan paikka muistuttaakin esimerkiksi Kuusiston linnaa. (Suullinen tiedonanto syksyllä 1999.) Lisäksi niemen pohjoispuolella mutkan jälkeen avautuva suvanto on nimeltään *Linnanlahti* ~ *Linnansuvanto* ja koski suvannon jälkeen *Linnankoski*. Joella liikkuvan tavaran verottaminen tai muu kulun kontrolloiminen olikin käytännöllisintä paikassa, jossa kulkijoiden oli noustava maihin. Nalkkilan *Etu-Linna*- ja *Taka-Linna*-nimiset talot sijaitsevat nykyisin parisataa metriä Linnankoskesta pohjoiseen *Linnanmäki*-nimisellä matalalla maankohoumalla²⁷, mutta Linnan kantatalon vanha paikka on ollut aivan Linnansuvannon rannalla. Ennen isoajakoa siirretyn talon perustuksia on edelleen näkyvissä. Nykyisten asukkaiden mukaan talon vanha nimi on ollut *Borg*. (Maanviljelijä Veikko Linnan suullinen tiedonanto toukokuussa 1999.) *Borg* on kuitenkin sittemmin Askolan kartanoksi nimitetyn kantatalon nimenä Askolan kylän puolella. Kirkonkirjoissa *Borg* ja *Linna* esiintyvät talonniminä yhtä aikaa vielä 1800-luvun alussa. Borgin talosta itään sijaitsevat talon mukaan nimetyt *Porinkallio* ja *Porinpelto* < *Borgin*-. Borgin, samoin kuin kylän toisenkin kantatalon Sepän maat on aikoinaan otettu kirkolle, ja niistä on muodostettu nykyinen pappila.

ASUTUKSEN LÄHTÖALUEISTA

Keitä tällä Hämeen keskiaikaisen linnaläänin ja rannikon ruotsalaisasutuksen välisellä alueella on sitten asunut? On pidetty lähes itsestään selvänä, että keskisen ja itäisen Uudenmaan vakituinen suomalaisasutus olisi peräisin Hämeestä. Suomalaisalueita ei kuiten-

²⁶ Sijainniltaan erittäin keskeisen niemen nimi on yksinkertaisesti *Niemi* (vrt. *Takaniemi*). Niemessä sijainneet Niemenpellon palstat ovat olleet pääasiassa Vakkolan kylän talojen viljelysmaina.

²⁷ Appelgrenin luettelossa (1891) mainittu *Linnanmäki* viitanee tähän talonnimestä muodostettuun kulmakunnannimeen.

kaan liitetty hallinnollisesti Hämeeseen, vaan niistä muodostettiin oma kokonaisuutensa Porvoon linnaläänin alaisuuteen. Seuraavassa on koottuna joitakin historiantutkijoiden käsityksiä Itä-Uudenmaan suomalaisasutuksen lähtöalueista.

Hämeen linnan esi- ja rakennushistoriaa tutkiessaan Julius Ailio (1917: 1213) käy läpi myös muinaisen Hämeen alueen asutushistoriaa ja pitää Itä-Uudenmaan asutuksen hämäläisperäisyyttä todennäköisenä muttei lopullisen varmana. Hän ei kuitenkaan esitä muita mahdollisia lähtöalueita. Porvoon seutua hän pitää hämäläisten tärkeimpänä kauppakeskuksena. Hämeen rautakauden tutkijan Ella Kivikosken (1955: 49, 154, 158) mukaan Uusimaa on ollut rautakaudella mahdollisesti hämäläisten ja virolaisten eränauttinnassa tai autiona. Vakinainen asutus on vasta viikinkiajan jälkeen levinnyt vesireittejä myöten Hämeestä. Hämeen keskiajan tutkijan Vilho Niitemaan (1955: 209) mukaan on ilmeistä, että Porvoon seudulla esiintyvät *Finn*-nimet osoittavat alueelle muuttaneen hämäläisten lisäksi myös varsinaissuomalaisia uudisasukkaita, »jotka ovat saapuneet ennen kuin Suomi-nimitys kansan tietoisuudessa vakiintui koko maata tarkoittavaksi». Hämeen tiehistoriaa tutkineen Jaakko Masosen (1989: 161–162) mukaan Porvoonjokilaakso on ollut hämäläisten ja karjalaisten keskinäistä taistelutannerta, jolla karjalaiset kärsivät tappion 1200-luvulla, jolloin hämäläiset ja ruotsalaiset levittäytyivät alueelle. Porvoon Linnamäki olisi siis rakennettu karjaisia vastaan.

Itä-Uudenmaan pitäjänhistorioissa asutuksen alkuperää sivutaan usein hyvin ylimalkaisesti. Askolan historiaa tutkinut Laurinmäki (1957: 42–55) ottaa huomioon kielentutkijoiden esittämän teorian Itä-Uudenmaan asutuksen monilähtöisyydestä (Rapola 1919–1920, Ojansuu 1920, Itkonen 1992). Hän näyttää pitävän niin karjalaista kuin virolaista-kin asutusvirtausta kielellisesti todistettuna mutta olettaa, ettei lounaissuomalaisilla ole ollut mitään syitä lähteä asuttamaan Uuttamaata. Pukkilan pitäjänhistorioitsija Martti Saaristo (1985: 46–49) toteaa yksikantaan Pukkilan saaneen asutuksensa Hämeestä. Porvoonjokilaakson mahdollisen virolaisasutuksen hän rajaa Porvoon pitäjään ja ruotsalaisasutuksenkin pitäjänrajan eteläpuolelle Askolaan.

Porvoon maalaiskunnan historiaa tutkineen Göran Selénin (1996: 35–36) mukaan Porvoon seutu on ollut autiona ja asumattomana erämaana, jonka läpi vain metsästäjät, kalastajat ja kauppiaat kulkivat. Porvoon kaupungin esihistorian tutkijan Thorsten Edgrenin (1996: 107–110) mukaan Keski-Uudeltamaalla tehdyt siitepölyanalyysit kuvastavat Hämeestä tulleen väestön harjoittamaa maanviljelystä jo viikinkiaikana. Asutuksen lähtöalueina Hämeen ja Ruotsin lisäksi hän pitää Viroa. Huolimatta arkeologisten todisteiden puutteesta hän pitää itäisenkin Uudenmaan vähintään viikinkiaikaista asutusta varmana; sen jäljet on vain löydettävä. Porvoon kaupungin keskiajan tutkija Carl Jacob Gardberg (1996: 139) pitää Uudenmaan autiona olleen rannikkokaistaleen pohjoisosia hämäläisten vähitellen 1100-luvun lopulla ja 1200-luvulla asuttamina. Hänen mukaansa hämäläisasutus pysähtyi ruotsalaisalueiden rajalle eikä levinnyt sitä etelämmäs. Saariston suomalaisnimet hän selittää hämäläisten erämiesten ja ruotsalaisten välisillä yhteyksillä. Pitkäsen (1985: 352–353) mukaan nimien lainautuminen kielestä toiseen vaatii kuitenkin vakiintuneen nimistön ja sitä käyttävän kaksikielisen asutuksen.

Mäntsälän asuttamista lyhyesti käsitelleen Eeva-Liisa Oksasen (1991: 102, 106–107) mukaan Hämeen asutuskeskusten ja rannikon välimaasto on ollut asumatonta erämaata vielä ristiretkien aikaan. Mäntsälän alueelle asutus on tullut pääasiassa Hämeestä, vaikka murteessa onkin selviä läntisiä piirteitä ja vaikutteita ruotsin kielestä. Keskiaikaisen Por-

▷

voon kihlakunnan osana olleen pitäjän eteläosankin Oksanen otaksuu saaneen asutuksensa lähinnä Hämeestä, vaikka se on hallinnollisesti yhdistettiin ruotsinkieliseen rannikkoon. Todisteena tästä hän pitää keskiaikaisia merkintöjä hämäläisten eräalueista. Vakiintuneen asutuksen hän olettaa syntyneen ennen uuden ajan alkua.

Sipoon alueen tutkijat Arja Rantanen ja Christer Kuvaja (1994: 55–65) ovat pitäneet Sipoon alueita virolaisten ja hämäläisten jakamana asumattomana erämaana ennen ruotsalaisasutuksen tuloa. He olettavat Uudenmaan sisäosien tulleen asutetuiksi vasta 1200-luvun lopulla Hämeestä käsin ja itäisen Uudenmaan olleen autiona vielä 1300-luvun alussa. Tästä he pitävät todisteena muun muassa asiakirjamerkintöjä hämäläisten erämaista Östersundomissa. Todennäköisinä asuttajina he pitävät kaskenpoltoa harjoittaneita hämäläisiä ja mahdollisesti myös virolaisia. Ruotsalaisten tulo ei karkottanut Sipoon alueella ollutta harvaa suomalaisväestöä, mikä osoittanee uudisasutuksen rauhanomaista luonnetta.

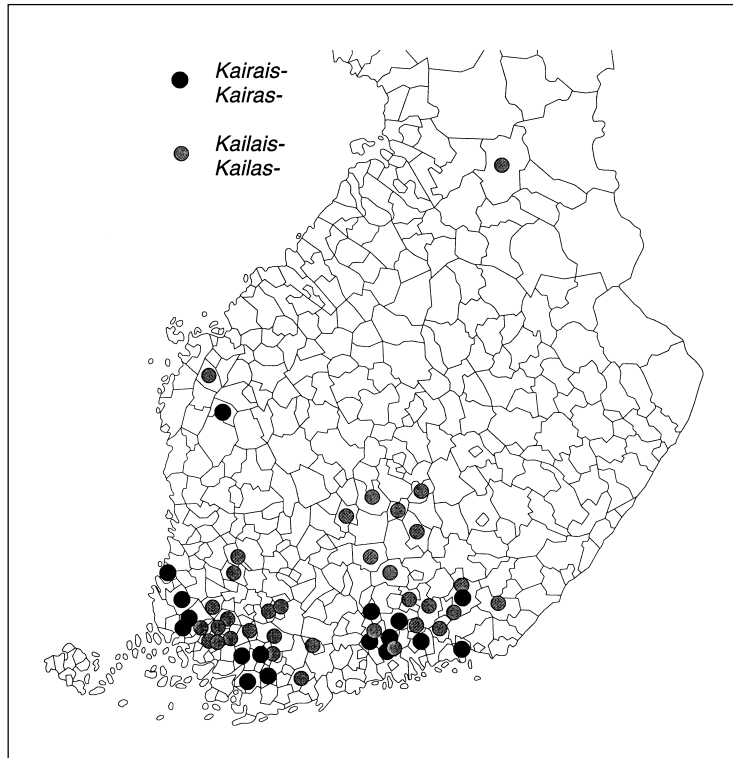
Uudenmaan suomalaisasutuksen hämäläisperäisyyttä on siis varhaisemmassa historiantutkimuksessa pidetty lähes yksinomaisena. Mitään kiistattomia arkeologisia tai muita todisteita hämäläisten yksinoikeudesta alueeseen ei kuitenkaan ole pystytty esittämään. (Itkonen 1992: 97.) Viime vuosina Uudenmaan asutushistoriaa eri näkökulmista tarkastelleet tutkijat ovatkin tulleet siihen tulokseen, että hämäläisen asutusvirtauksen lisäksi ja jopa sitä ennen tällä kapealla kaistaleella rannikon ruotsalaisen uudisasutuksen ja keskiaikaisen Hämeen linnaläänin välillä on asunut myös muuta, suomea puhuvaa väestöä.

HÄMÄLÄISET, KARJALAISET VAI VARSINAISET SUOMALAISET?

Kielitieteen keinoin tuon vakiintuneen asutuksen alkuperästä on mahdollista saada tarkempi kuva. Paikannimet ja asukkaiden murteessa säilyneet piirteet kertonevat asutuksen lähtöalueista tai ainakin kielellisistä kontakteista.

Uudenmaan kielimaantiedettä tutkineen Terho Itkosen mukaan useiden Uudenmaan murteille tyypillisten lounaislähtöisten piirteiden levikki jatkuu Itä-Uudellemaalle Porvoon murreryhmään saakka. Laajimmalle levinnyt lounaissuomalaisuus on *r t:n* heikkoasteisena vastineena. Hämäläismurteissa tänä dentaalispirantin jatkajana on perinteisesti *l*. Esimerkiksi **Kaičais*-nimien *r*:llinen asu *Kairais-/Kairas*- esiintyy koko alueella Lounais-Suomesta itäiselle Uudellemaalle asti, *Kailais-/Kailas*-nimet niiden pohjoispuolella keskiaikaisen Hämeen linnaläänin etelärajoja noudattaen.²⁸ Lounaislähtöisiä tyypillisyyksiä ovat lisäksi paikallissijojen loppuheittoisuus (*kotopelto* : *kotopellos* pro *kotopellos*), supistumamuodot (*lapsii*, *lintuu*) ja sisäheitto (*Kortsuo* < **Korteso*, *Silaksuo* < **Silakka*-

²⁸ *Kairais-/Kairas*- ja *Kailais-/Kailas*-alkuiset nimet esiintyvät useimmiten muodoltaan kapeiden, pitkulaisten paikkojen niminä, joten niihin sisältynee 'kaitaista', 'suikaletta', 'peltokaistaletta' merkitsevä sana **kaičainen*. Someron *Kailassuon* rinnakkaisnimenä käytetään nimeä *Kaitassuo*, Mynämäen *Kairassuon* rinnakkaisnimenä on *Kaitassuo*. Myös vanhat asiakirjamerkinnot tukevat 'kaitaisen' merkitystä: Kuusjoen *Kairassuo* ~ *Kaitassuo* esiintyy isonjaon asiakirjoissa (TMKA 9':a; lyhenne nimestäjän) vuonna 1797 asuissa *Kaedassuo* ja *Kajdassuo*, Askolan *Kairaissuo* vuoden 1694 kartassa asussa *Kaidansso*. Joidenkin nimien taustalla voi olla myös 'kaislaa' tai 'vaaleanruskeaa valkokylkistä lehmää' merkitsevä *kailas*, *kailanen*, kuten Virittäjän arvioija ystävällisesti huomautti (murretietoja eniten Pohjois-Hämeestä mutta myös Lounais-Suomesta) (SMS 1997: 869–870).

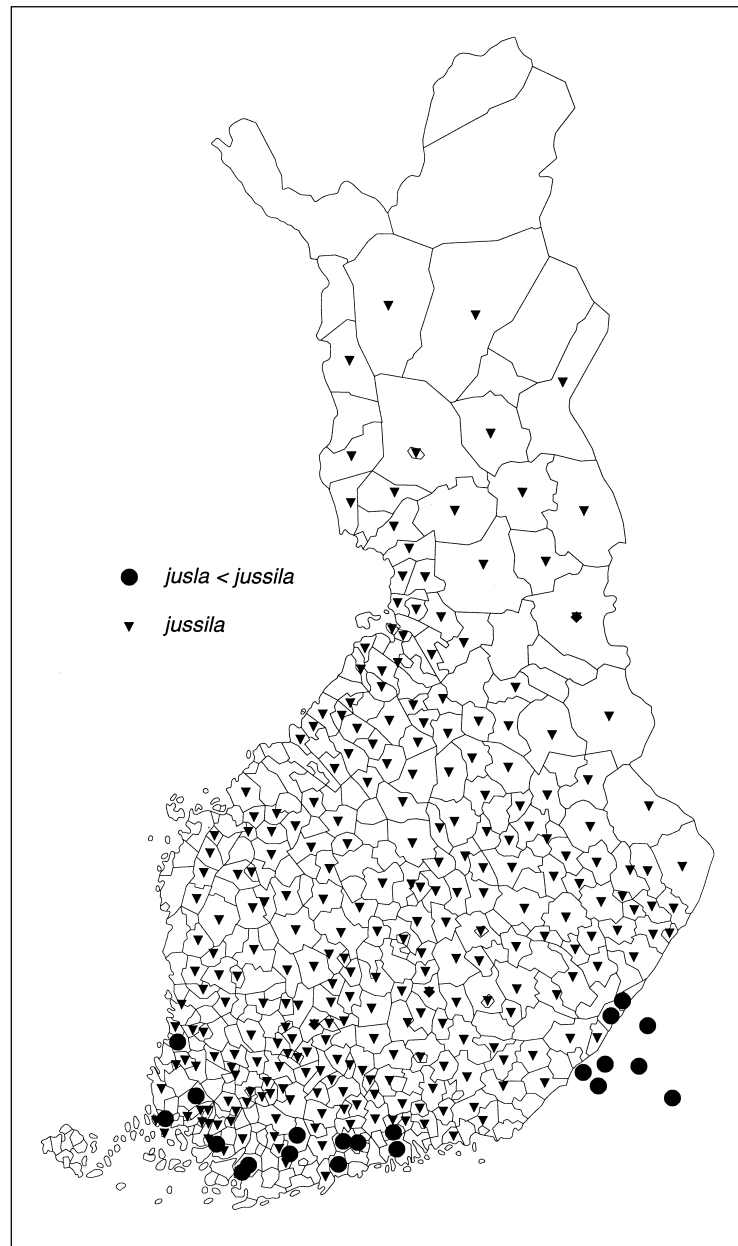

Kartta 2. *Kairais-/Kairas-* ja *Kailais-/Kailas-* nimien levikki.

suo). (Itkonen 1992: 99–100; nimiesimerkit Nimiarkisto.) Askolassa murteen sisäheittohakuisuus näkyy erityisesti asutusnimestössä: *Nislä* < *Nissilä*, *Jusla* < *Jussila*, *Olla* < *Ollila*, *Paala* < *Paavola*, *Kaarla* < *Kaarlela*, *Eerla* < *Eerola*, *Vahrenkylä* < *Vahijärven kylä* (Nimiarkisto). Lounaissuomalaisesta appellatiivisesta materiaalista Porvoonjokilaaksossa saakka todistavat *Umpaita* < *Umpiaita* -nimet peltojenniminä. (Mäkituuri 1964; Nimiarkisto.)

Itkonen ajoittaa Uudenmaan lounaissuomalaisten murrepiirteiden leviämisen viimeistään ruotsalaisasutuksen yhteyteen. Hän pitää mahdollisena, että Uudenmaan uudisasuttajiksi on hyväksytty kuninkaalle uskollisten riikinruotsalaisten lisäksi lähes yhtä uskollisiksi arvioituja varsinaissuomalaisia. He olivat mahdollisesti kulkeneet seudulla jo aikaisemminkin. Iältään Uudenmaan lounaissuomalainen asutus on Itkosen mukaan jopa vanhempaa kuin hämäläinen. Murteessa näkyvät hämäläisyydet hän liittää ruotsalaisasutuksen aikaan ja pitää niitä pääosin Hollolan ja Iitin seudulta levinneinä. (Itkonen 1992: 101–103, 116.)

Länsi- ja Keski-Uudellamaalla varsinaissuomalainen uudisasutus pääsi todennäköisesti leviämään Uudenmaan autioille tai harvaanasutuille seuduille jo ennen 1200- ja 1300-lukujen suuria muuttoaaltoja. Uudenmaan asutushistoriaa ilmastollisen kehityksen näkökulmasta tutkineen Reijo Solantien mukaan länsisuomalaisten oli hämäläisiä helpompi levittäytyä tälle kapealle kaistaleelle keskiaikaisen Hämeen ja rannikon ruotsalaisasutuksen väliin. Asutusten väliin jäävät maanviljelykseen sopimattomat, ilmastollisesti epäedul-

Kartta 3. *Jusla-* ja *Jussila-*asutusnimien levikki.

liset vallit eli Salpausselkien harjanteet riittivät estämään hämäläisiä ylittämästä vanhojen asuinalueittensa rajoja. Toisena syynä lounaissuomalaisten etulyöntiasemaan varsinkin läntisen ja keskisen Uudenmaan asuttamisessa Solantie pitää hämäläisten pitäytymistä eräperinteissä ja haluttomuutta siirtyä uusille asuinalueille. (Solantie 1992: 14–17.)

Itäisellä Uudellamaalla hitaiden hämäläisten uudisasuttajien edelle näyttää ehtineen myös karjalaista väestöä. Itkosen mukaan karjalaiset ovat liikkuneet Uudellamaalla jo en-

nen ruotsalaisen uudisasutuksen tuloa. He ovat asuttaneet Uudenmaan rannikkoa ja jokisuuta, mahdollisesti myös ylempiä jokivarsia aina Keski-Uudellamaalle saakka. Tästä löytyy sekä äänteellisiä että sanastollisia todisteita: astevaihtelusuhteet, monikolliset persoonapronominit sekä selvät muinaiskarjalaiset sanat *kulku* pro *kurkku* ja *härkin* pro *hierin*. (Itkonen 1992: 103–104, 109–110.) *Kulku* esiintyy myös paikannimistössä: *Priitankulku*, *Kortsuonkulku* (Nimiarkisto). Myös *Katissuo* < *Katiskasuo viittaa karjalaisvaikutukseen, samoin *-mäki* kulmakunnan nimien perusosana²⁹ (Värri 1965). Sekä Ojansuu että Rapola ovat otaksuneet karjalaisten tulleen aina Porvoonjoelle saakka (Rapola 1919–1920: 400–401; Ojansuu 1920: 92–94). Itkosen mukaan juuri Uudellemaalle asettuneet karjalaiset tekivät mahdolliseksi novgorodilaisten sotaretket Hämeeseen vielä vuonna 1311. Nämä sotaretkeläiset joko tunsivat jokireittinsä ennestään tai heillä oli paikallisia oppaita. Itkonen ajoittaa mahdollisen karjalaisasutuksen Hämeen ristiretkiä ja Itä-Uudenmaan ruotsalaisasutusta varhemmaksi. (Itkonen 1992: 109–110.) Mahdollisesti juuri Novgorodille suosiollinen karjalaisasutus on ollut yhtenä syynä Ruotsin kuninkaan käskyyn asuttaa epävakainen Uusimaa.

Solantien hypoteesia hämäläisen pysyväisoleskelun myöhäisyydestä tukeene se seikka, ettei Askolan paikannimistössä ole juurikaan säilynyt hämäläisiä erätermejä (*keidas*, *tornio*, *permi*, *kartiska*) eikä erämajailuun liittyviä *Pirtti*-, *Maja*-, *Sauna*- tai *Kota*-nimiä. (Vrt. Kiviniemi 1985: 213–215.) Alueen eränimet ovat mahdollisesti olleet alueen uudisasukkaille tuntemattomia ja jääneetkin sellaisiksi kosketusten puuttuessa nimenantajaväestöön. Nalkkilassa säilynyt *Salinsuo*-nimi on lähes ainoa varma merkki hämäläisten eränkäynnistä. Kiviniemi (1980: 338, 341) ajoittaa tämän nimen 1000–1200-luvuille, mahdollisesti varhaiskeskiaikaiseksi. Myös Nalkkilan *Maija*-nimiä voitaneen selittää majaan viittaavina niminä (*Maijan* laajalla niittyalueella *Maijanniitty*, *Maijanetupää*, *Maijantakapää*, *Maijanpala*). Suurin osa hämäläisalueilla produktiivisesta partisiippinimistöstä puuttuu kokonaan Askolan nimistöstä (poikkeuksena *Torisevankoski*, *Toriseva*).

Hämäläinen vaikutus Askolassa on kiistaton. Askolaan tulee Hämeestä kaksi muinaista vesireittiä, suora reitti itäisestä Hollolan-Hämeestä Porvoonjokea pitkin ja toinen vesireitti läntisestä Hämeestä eli Vanajan-Hämeestä muinaista hämäläisten majavajokea, Piurunjokea myöten. Piurunjoen ja Porvoonjoen yhtymäkohdassa on myös suurin osa Askolan rautakautisista muinaisjäänöksistä ja lähellä molemmat muinaiset uhrilehdot, hiidet. Uhrikivien painopiste on ollut juuri Vanaja-Hämeessä, josta ne ovat sitten levinneet asutuksen mukana. Olettaisin, tosin pääasiassa arkeologisin perustein, että suhteet läntiseen Hämeeseen ovat olleet vanhempia ja kulttuurillisesti merkittävämpiä kuin itäiseen.

Petri Hiltunen on Porvoonjokilaakson paikannimistöä tutkiessaan tullut siihen tulokseen, että voimakkain asutusvirta on tullut alueelle Porvoonjokea myöten Hollolan-Hämeestä, jonne nykyisin on vahvat yhteydet. Tästä hän esittää todisteina esimerkiksi *Henna*-, *Kaituri*-, *Kinturi*-, *Koukkujärvi*-, *Palanne*, *Pykälistö* ja *Riutta*-nimet (Hiltunen 1986: 50–81). Vanajan-Hämeeseen viittaavia paikannimiä ovat hänen (mts. 6–38) esittämiensä *Hakkari*-, *Kannisto*-, *Kuru*-, *Kynnär*-, *Monni*-, *Oitti*-, *Salin*- ja *Tyrisevä*-nimien lisäksi ainakin *Kakari*-, *Halkiois*-, *Ilmois*- ja *Ympyriäis*-nimet (Nimiarkisto).

Pitäisin hämäläistä asutusvirtausta selvänä ja nykyisessä nimistössä näkyvänä, joskin ajoitukseltaan myöhäisimpänä invaasiona. Osa Hollolan-Hämeessä ilmenevistä piirteistä

²⁹ Askolassa esimerkiksi *Limnamäki*, *Järvelänmäki*, *Kiilimäki*, *Klaarinmäki*.

on voinut esiintyä Porvoonjokilaakson paikannimistössä suoraan Vanajan-Hämeen emä-alueilta saatuina tai yhtä aikaa levinneinä. Yleensäkin hämäläisen invaasion myöhäisyyttä tai hitautta osoittaa keskeisten lounaissuomalaisen murrepiirteiden säilyminen vahvasta hämäläisestä lisästä huolimatta. Lounaissuomalainen asutus on mielestäni jo ehtinyt vakiintua hämäläisten vasta tullessa asuttamaan vanhoja eräalueitaan.

Paikannimistössä on hämäläisten vaikutteiden lisäksi selviä jälkiä niin lounaissuomalaisesta kuin karjalaisestakin asutusvirtauksesta. Itäiset ja läntiset piirteet näkyvät selvinä myös murteissa (Rapola 1957, Itonen 1992, Lehtimäki 1972, Leskinen 1999, Lindén 1942a ja 1942b). Rapolan mukaan kaakkoishämäläisten murteiden kaakkoismurteisuudesta osa on voinut syntyä asutuksen, osa liikenneyhteyksien takia. Jos murteellisuuksissa on kyse vanhasta karjalaisuudesta, sen täytynee hänen mukaansa pohjautua melko varhain saapuneeseen asutuskerrostumaan. (Rapola 1957: 91.) Tämän »varhaisen» kerrostuman ikää hän ei kuitenkaan määrittele sen tarkemmin. Asutuksen sekakoosteisesta alkuperästä huolimatta Uudenmaan suomalaisalueet lienee asutettu rauhanomaisesti, vähitellen pitkän ajan kuluessa. Viljelyn jatkuvuutta osoittavat siitepölytutkimukset voivat hyvinkin olla todiste siitä, että Itä-Uudellamaalla on ollut kiinteää asutusta viimeistään viikinkiajan lopulta lähtien.

RINNAN RUOTSALAISTEN JA VIROLAISTEN KANSSA?

Itä-Uudenmaan asutushistoriaa on yleensä tutkittu rannikon ruotsalaisen uudisasutuksen näkökulmasta (mm. Granlund 1956, 1972, Kerkkonen 1945, Kartano 1977, 1984). Ruotsalaisasutusta on pidetty melko myöhäsyntyisenä, ja se on asetettu ristiretkien ja silloin tapahtuneen maan valtauksen yhteyteen. Askolan itäosissa ei ristiretkien aikaan liene ollut vielä kovin kiinteää asutusta, joten ruotsalaisasutus saattoi levitä Tiilään ja Särkijärven vesistöihin. Itäisten kylien asutusnimistö viittaakin vanhaan ruotsalaiseen asutukseen: *Juornaankylä < Jordansböle, Tiilää < Stigsböle, Huuvari < Howarböle*. Itäpuolen ruotsalaisasutus on myöhemmin sulautunut suomalaisiin. (Laurinmäki 1957: 53–54.)

Vaikka varsinainen ruotsalaisasutus ei ulottunutkaan koko pitäjän alueelle, on ruotsalainen asutus vaikuttanut merkittävästi koko pitäjän nimistöön. Lainatun sanaston (*kärri, mosa, enki*) lisäksi paikannimissä esiintyy paljon ruotsalaisten mukanaan tuomaa henkilönnimistöä. Vanhoissa kantatilojen nimissä on usein taustalla keskiaikaiseksi ajoitettava ruotsalais- tai kristillisperäinen henkilönnimi (*Hakkari < Haakon, Monsala < Mons, Måns, Pyörny < Björn, Greijula < Grels, Knuuttila < Knut, Klemetti < Klemens, Klaavu < Klaus*) tai ruotsalaisperäinen ammattinimitys (*Skräddars, Pöökäri < Bökare* 'tonkija, maantontkija', *Kupari ~ Kuppari < Kuppare, Kinnari < Skinnare*, mahdollisesti myös *Silkkari*). Osa vanhoista kantataloista lienee saanut ruotsalaisperäisen nimensä vasta uudella ajalla pitäjän itäosien ollessa läänitettyinä ruotsinkieliselle aatelille.³⁰ Ruotsalaisasutuksen läheisyys ja ruotsin kielen vaikutus näkyvät näin Askolan nimistössä useiden vuosisatojen ajan.

³⁰Monninkylän ruotsalaisperäiset talonnimet lienevät myös osoitus ruotsinkielisestä väestöstä. Ruotsinkielistä luontoonimistöä ei kuitenkaan ole ollut tai sitä ei ole ainakaan säilynyt, joten ruotsinkielisen asutuksen voidaan olettaa asettuneen suomenkielisen asutuksen sekaan ja omaksuneen ympäristön suomenkielisen luonto- ja kulttuurinimistön. Itäosissa vakiintuneen asutuksen ruotsinkielinen alkuperä on kiistaton myös luonto- ja kulttuurinimistön perusteella.

Askolassa on arveltu olleen myös virolaista uudisasutusta. Siitä on pidetty todisteena järvennimeä *Vahijärvi* 'rajakivijärvi' (Nissilä 1967: 296). Mitään rajakiveä tai muuta suurta kiveä ei järven välittömässä läheisyydessä tiedetä olleen, mutta järven lounaispäässä on *Rajamäki*-niminen maankohouma. Nähdäkseni *Vahijärvi*-nimi ei yksittäisenä esiintymänä vielä todista suoraa virolaista vaikutusta, vaan nimeä ja appellatiivia *vaha* 'suuri siirtolohkare, rajakivi' on pidettävä lounaissaomalaisen asutusvirtauksen mukanaan tuomana, samoin kuin 'pientä peltoa' merkitsevää appellatiivia *muru* (Nissilä 1967: 293). *Vahijärvi* on antanut nimensä myös sitä ympäröivälle asutukselle. Kylän nimestä on vanhastaan käytetty sisäheittoista *Vahrenkylä*-asua, mikä vain vahvistanee kylän lounaissaomalaisen asutuspuheen olemassaoloa. Vuonna 1351 virolaiselle Paadisten luostarille annetuista patronaattioikeuksista itäisellä Uudellamaalla on muistoina jonkin verran luostarin omistuksiin liittyviä paikannimiä, Askolan Onkimaallakin *Munkinniitty* (*Munkin nittu* 1588). (Hausen 1920:19; Laurinmäki 1957: 231.) Virolainen asutuskerrostuma ei kuitenkaan ole mahdollon. Porvoonjoen alajuoksulle virolaisia tiedetään muuttaneen historiallisenakin aikana, ja nimistössä tästä on edelleen todisteena asutusnimi *Estbacka* Porvoossa (mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1556 muodossa *Estbackan* (BFH III: 355)). Mahdollisia virolaisia henkilönnimiä ovat myös 1540-luvulla Askolan Tiiläessä muistiin merkityt *Matz Eist* (< 'eesti') ja *Bentt Must* (Laurinmäki 1957: 55).

LOPUKSI

Suurin osa Askolaa oli keskiajalla ja uuden ajan alussa suomenkielisen väestön asuttamaa. Henkilönnimissä näkyvät vieraat ainekset kertonevat yksittäisistä maahanmuuttajista, kiinteistä yhteyksistä ulkomaailmaan ja sitä kautta saaduista vaikutteista: kulttuurisista innovaatioista, ammasteista ja muodikkaasta henkilönnimistöstä, joka pian kääntyi omakieliseen asuun. Luontonomistön säilyminen suomenkielisenä osoittaa, ettei mahdollisilla vieraskielisillä tulijoilla ole ollut enää vaikutusta uuden asuinympäristönsä nimistöön. Niin nimistö kuin asutuskin olivat jo ehtineet vakiintua. Paikannimistössä on piirteitä, jotka osoittavat vakiintuneen asutuksen syntyneen viimeistään rautakauden lopulla (*Hiisi*-, *Käräjä*- ja *Linna*-nimet). Kielitieteellisin perustein myös asutuksen alkuperä on osoittautunut aikaisemmin otaksuttua monipuolisemmaksi. Hämmäläisillä ei näytä olleen alueella asutuksellisia yksinoikeuksia vanhojen eräomistusten tai muun kaukonautinnan perusteella, vaikka heitä täytyneekin pitää Askolan ja koko itäisen Uudenmaan suomalaisalueiden vahvimpana etnisenä ryhmittymänä.

Jotta koko Itä-Uudenmaan rautakautta koskeva oudoksuttava asutustyhjiöteoria voidaan lopullisesti kumota, Porvoonjokilaakson ja muunkin Uudenmaan vanhojen suomalaisalueiden asutushistoria olisi otettava perusteellisen tutkimuksen kohteeksi niin arkeologian, kansatieteen, historiantutkimuksen kuin kielitieteenkin keinoin. Alue ei ole voinut olla niin tyhjä kuin yleisesti on kuviteltu. Asutuksen jäljet vain on löydettävä, kuten Thorsten Edgren (1996: 110) toteaa Porvoon kaupungin esihistoriasta kirjoittaessaan.

▷

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- HILTUNEN, PETRI 1986: *Porvoonjokilaakson asutuksen synty nimistön valossa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston historian laitos.
- MÄKITUURI, ARMI 1964: *Umpipeltojen nimitykset suomen murteissa*. Pro gradu -tutkielma, Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Nimiarkisto: Nimiarkiston paikannimikokoelmat, Askola. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Nimiarkisto: Nimiarkiston paikannimikokoelmat, yleiskokoelma. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- POHJAKALLIO, LAURI 1971: *Askolan kiinteät muinaisjäännökset*. Itä-Uudenmaan muinaisjäännösluetteloita. Käsikirjoite, Museoviraston arkeologian osasto. Helsinki: Museovirasto.
- REINHOLM, H. A. 1868: *Finlands fornborgar, F Borgå län II:4 Porvoo* s. 224–292. Helsinki: Museovirasto.
- VÄRRI, ANNA-LIISA 1965: *Kulmakunta suomen murteissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

PAINETTU KIRJALLISUUS

- AILIO, JULIUS 1917: *Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria*. Hämeenlinnan kaupungin historia I osa. Hämeenlinna: Hämeenlinnan kaupunki.
- APPELGREN, HJALMAR 1891: *Suomen muinaislinnat*. Ylipainos Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjasta XII. Helsinki: SKS:n kirjapaino.
- BFH III: *Bidrag till Finlands historia III*. Toim. Reinh. Hansen. Helsinki: Finlands Statsarkiv.
- EDGREN, THORSTEN 1995: *Porvoon seudun esihistoria*. – Torsten Edgren & Carl Jakob Gardberg (toim.), *Porvoon kaupungin historia I* s. 12–128. Porvoo: Porvoon kaupunki.
- FMU I: *Finlands medeltidsurkunder I–1400*: 100 s. 41–42. Toim. Reinh. Hausen. Helsinki: Finlands Statsarkiv 1910.
- GARDBERG, CARL JACOB 1996: *Porvoon kaupungin historia keskiajalla ja 1500-luvulla*. – Torsten Edgren & Carl Jakob Gardberg (toim.), *Porvoon kaupungin historia I* s. 129–326. Porvoo: Porvoon kaupunki.
- GRANLUND, ÅKE 1956: *Studier över östnyländska ortnamn*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- 1972: *Uudenmaan asuttaminen paikannimien valossa*. – Hannes Sihvo (toim.), *Nimikirja* s. 313–321. Kalevalaseuran vuosikirja 52. Porvoo: Kalevalaseura.
- HAUSEN, GRETA 1920: *Nylands ortnamn, deras former och förekomst till år 1600*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CLII. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- HUURRE, MATTI 1995: *9 000 vuotta Suomen esihistoriaa. 5.*, uudistettu painos. Helsinki: Otava.

- 1998: *Kivikauden Suomi. Sakari Pälsin, Aarne Äyräpään ja Ville Luhon muistolle*. Helsinki: Otava.
- HÄKKINEN, KAISA 1996: Esihistoria ja nimistöntutkimus. – Kaisa Häkkinen (toim.), *Suomalaisien esihistoria kielitieteen valossa* s. 167–180. Tietolipas 147. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, TERHO 1992: Uudenmaan suomalaisasutus ja kielimaantiede. – Kyösti Julku (toim.), *Suomen varhaishistoria* s. 95–121. *Studia Historica Septentrionalia* 21. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.
- JAAKKOLA, JALMARI 1954: Muinaisen Kukinjoen kauppapiiri. – *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1954 s. 177–187. Helsinki: Historian ystävien liitto.
- JUTIKKALA, EINO ym. 1973: *Suomen asutus 1560-luvulla. Kyläluettelot*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja nro 4. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KARTANO, AIRI 1977: *Ortnamnen i Mörskom*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 1984: Äldre svensk bosättning i Askola. – Lars Huldén & Carl-Eric Thors (toim.), *Studier i Nordisk Filologi* 65 s. 145–155. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- KERKKONEN, GUNVOR 1945: *Västnyländsk kustbebyggelse under medeltiden*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- KIVINIEMI, EERO 1971: *Suomen partisiippinimistöä. Ensimmäisen partisiipin sisältävät henkilön- ja paikannimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 295. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1980: Nimistö Suomen esihistorian tutkimuksen aineistona. – *Virittäjä* 84 s. 319–338.
- 1985: Paikannimiä asutushistoriallisessa palapelissä. – Aarne Nyysönen (toim.), *Vuosikirja 1984–1985*. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- KOSKI, MAUNO 1967: *Itämerensuomalaisten kielten hiisi-sanue. Semanttinen tutkimus I*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 5. Turku: Turun yliopisto.
- LAURINMÄKI, HEIKKI 1957: *Askolan historia*. Askola: Askolan kunta.
- LEHTIMÄKI, PEKKA 1972: *Oi- ja ei-nominit Länsi-Uudenmaan murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 310. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTINEN, MARKUS 1950: *Nastolan erä- ja rajahistoria. Osat I ja II*. Lahti: Lahden kirjapaino- ja sanomalehti Oy.
- LESKINEN, HEIKKI 1999: Suomen murteiden synty. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* s. 358–371. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- LINDÉN, EEVA 1942a: *Kaakkoi-Hämeen murteiden äännehistoria I. Konsonantisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 219. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1942b: *Kaakkoi-Hämeen murteiden äännehistoria II. Vokaalisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 219. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MASONEN, JAAKKO 1989: *Hämeen Härkätie. Synty ja varhaisvaiheet*. Tiemuseon julkaisuja 4. Helsinki: Tie- ja vesirakennushallitus.

▷

- NIITEMAA, VILHO 1955: *Hämeen keskiaika. Hämeen historia I*. Hämeenlinna: Hämeen Heimoliitto.
- NISSILÄ, VILJO 1967: Virolaisia kosketuksia Suomen nimistössä. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 47 s. 283–302. Helsinki: Kalevalaseura.
- OJANSUU, HEIKKI 1920: *Suomalaista paikannimitutkimusta I. Tähänastisen tutkimuksen tarkastelua*. Turun suomalaisen yliopistoseuran julkaisuja. Turku: Turun yliopisto.
- OKSANEN, EEVA-LIISA 1991: *Mäntsälän historia Ruotsin vallan aikana (eli vuoteen 1809). Mäntsälän historia I*. Mäntsälä: Mäntsälän kunta.
- ORRMAN, ELIAS 1999: Suomen väestön ja asutuksen kehitys keskiajalla. – Paul Fogelberg (toim.), *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan* s. 379–381. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Suomen Tiedeseura.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1985: *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 418. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RANTANEN, ARJA – KUVAJA, CHRISTER 1994: Ruotsalaisten maahanmuutto ja asutuksen kehitys keskiajalla. – Arja Rantanen & Christer Kuvaja, *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868. I osa* s. 55–77. Jyväskylä: Gummerus.
- RAPOLA, MARTTI 1919–1920: *Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen i-loppuiset diftongit suomen murteissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1957: Murteiden ja asutuksen suhteet vanhoilla hämäläisalueilla. – Eino Jutikkala, (toim.), *Hämeen historia II noin vuodesta 1540 vuoteen 1721, ensimmäinen nide* s. 61–103. Hämeenlinna: Hämeen Heimoliitto.
- SAARISTO, MARTTI 1985: *Pukkilan historia*. Pukkila: Pukkilan kunta.
- SALO, UNTO 1984: Esihistoriallisen asutuksen jatkuvuudesta Suomen rannikolla. – *Suomen väestön esihistorialliset juuret* s. 175–190. Tvärminnen symposium 17.–19.1.1980. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. H. 131. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- 1997: *Ihmisen jäljet Satakunnan maisemassa. Kulttuurimaiseman vuosituhannet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SELÉN, GÖRAN 1996: *Porvoon pitäjä kautta aikojen I*. Porvoo: Porvoon maalaiskunta.
- SMS 1997 = *Suomen murteiden sanakirja. Viides osa, ja-kakuttaa*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Edita.
- SOLANTIE, REIJO 1992: *Mikä on Uusimaa? Uudenmaan asutushistoriaa*. Helsinki: Uudenmaan Maakuntaliitto ry.
- VENDELL, HERMAN 1906: *Ordbok över de östsvenska dialekterna. Tredje häftet*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland LXXV. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- VILKUNA, KUSTAA 1972: Hansas. Vanhan pyyntikulttuurin jälkiä paikannimissä. – Hannes Sihvo (toim.), *Nimikirja* s. 231–255. Kalevalaseuran vuosikirja 52. Helsinki: Kalevalaseura.
- WESTMAN, IVAR 1935: *Nyländska önamn I. Västra och mellersta samt östra Nyläns intill språkgränsen*. Folkmålstudier. Helsinki: Föreningen för nordisk filologi i Helsingfors.

PLACE NAMES AND THE HISTORY OF SETTLEMENT AT ASKOLA

Despite the paucity of supporting archaeological evidence in the parish of Askola, there may have been some early Finnish-speaking settlement in the Porvoonjoki valley. This is indicated by many of the place names. The names suggest that there was an iron age settlement in Askola, in the vicinity of Askola village and the Nalkkila and Onkimaa villages, which featured sacred sacrificial groves, a rudimentary court and some type of fortification.

The settlement in the area has been thought to originate from the Häme region, but the place names indicate that the population also came from South-West Finland and from Karelia. The flow of settlers from South-West Finland appears to have been substantial and from a time before the actual wave of settlement from Häme. The Karelians may have come as individual settlers, but this, too, could prove to be beyond doubt. However, it may be that the Häme settlers have to be regarded as the area's primary settlers. The dialects of the area also reflect the migration. ■

Kirjoittajan osoite (address):
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus,
Sörnäisten rantatie 25,
00500 Helsinki
Sähköposti: *johanna.halonen@kotus.fi*